

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>



Araştırma Makalesi • Research Article

Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri Sözlüğü Bağlamında “Anlama”nın Kavram Alanı Üzerine

On the Conceptual Area of “Comprehension” in the Context of Ömer Asım Aksoy’s Atasözleri Sözlüğü

Kayhan ŞAHAN^{a*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-5307-2556

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 7 Nisan 2020

Kabul tarihi: 30 Haziran 2020

Anahtar Kelimeler:

Atasözü,

Kavram,

Kavram Alanı,

Anlama

ARTICLE INFO

Article History:

Received April 07, 2020

Accepted June 30, 2020

Keywords:

Proverb,

Concept,

Conceptual Area,

Comprehension

ÖZ

Toplumların önemli fikir ve kültür miraslarından biri olan atasözleri gerek verdikleri öğüt ve öneriler gerekse onlar oluşturulurken kullanılan sözcük tercihlerinin bir sonucu olarak ait oldukları milletin dünya görüşleri ve geçmiş tecrübeleri hakkında bilgi sağlarlar. Türkçenin atasözlerinde, Türk milletinin tarih sürecinde edindiği deneyimleri, maddi ve manevi yaşadığı sorunları, bunlardan çıkardığı dersleri ve bu dersleri gelecek kuşaklara aktarmak üzere “öz” hale getirdiği söylemleri görmekteyiz. Atasözleri aynı zamanda yazıda ve konuşmada verilmek istenen mesajı kuvvetlendirmek için de kullanılırlar. Toplumun ve dilin geçmişine ayna tutan ve aynı zamanda geleceğini şekillendirme görevini üstlenen bu kıymetli sözlerin satırları arasında tamamen ortaya çıkarılıp işlenmemiş bir alan daha vardır. Kavram alanı olarak adlandırılan bu alanın detaylı bir biçimde incelenmesi, atasözlerinin hem taşıdıkları görevi daha iyi anlamamızı hem de tarihsel bilgiyi daha detaylı bir biçimde görmemizi sağlayacaktır. Bu çalışmada atasözlerinin verdiği mesajın yanında işaret ettiği kavramlar açısından da ilk bakışta görünmeyen birtakım detayları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Zihinsel bir bilgi işleme süreci olan “anlama”nın Türkçenin atasözlerinde hangi koşullara, duyuşlara, duygulara, deneyimlere bağlandığı ve anlama süreci gerçekleşmediğinde neler olabileceği gibi hususlar Ömer Asım Aksoy’un Atasözleri Sözlüğü bağlamında incelenip açıklanmıştır.

ABSTRACT

Proverbs, one of the important ideal and cultural heritage of societies, provide information about the world views and past experiences of the nation which they belong as a result of both their advice and suggestions and the word preferences used when they were created. In proverbs of Turkish, we see the experiences that the Turkish nation has gained in the history process, the material and sentimental problems it has experienced, the lessons it draws from it, and the discourses it has made these lessons “essential” to pass on to future generations. Proverbs are also used to strengthen the message to be given in writing and speaking. There is another unprocessed area between the lines of these precious words that reflect the past of the society and language and also take the task of shaping its future. A detailed examination of this area, which is called the conceptual area, will enable us to better understand the task of the proverbs and to see the historical information in more detail. In this study, it has been tried to reveal some details that are not visible at first glance in terms of the concepts pointed out by the message of the proverbs. “Comprehension” which is a mental information processing process, its relevance and dependency to conditions, senses, emotions, experiences and also what happens when this process does not occur are examined and explained in the context of Ömer Asım Aksoy’s Atasözleri Sözlüğü.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: k.sahan@iku.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

In this study, proverbs are examined by their conceptual fields in order to discover more of their covered meanings and historical information. Proverbs are historical and cultural artifacts of societies. They contain the knowledge, experiences of a nation and suggestions for new generations through those experiences and knowledge. That means they have a mission to shape the future of the nation they belong to. A proverb constitutes a message or lesson in a metaphorical sense. It mostly refers something different than its own sentence. These covered messages also contain the world view of that nation's individuals in past. Proverbs allow us to travel in time through their words and messages. Some words are older than others. Therefore they carry different kind of information. The etymological structure of the words used in them gives us a chance to discover some lingual information of times which they created. Also semantic changes of a word through history holds information either.

Proverbs, which reveal some events and situations as a general understanding, their point of view and their reactions as a historical accumulation, are important indicators showing the characteristics of the society. As a structure, proverbs are generally short and concise, consisting of one or two sentences. They also have longer ones, but their number is extremely low. Proverbs with precise meaning and clarity are also advisory phrases that provide definitive judgement with richness of meaning. And they are able to do this through concepts.

Concepts are the basic units of knowledge of classification and conceptualization. Each concept takes place in a conceptual system. Since their birth, people redefine these concepts through their perceptual experiences. These concepts can be coded as words (a dictionary unit) in a specific language. Concepts change with continuing intermittent and repetitive experiences, even if they are relatively stable cognitive beings. It is necessary to emphasize the point that separates the concepts from words. Words are not essential for the functioning of mind or thinking, but they are absolutely useful for communication. Simple communication is not possible through concepts. At this point, the codings and words that form our smallest common clusters on the concepts are needed. Beings represent the way we express our world experience. Corresponding them with words allow us to make this experience manageable by dividing members into classes with similar characteristics. Where the conceptualization takes place, the first concepts of doing this process in the mind will be understanding and meaning. The cluster of these concepts; physical, mental, educational, environmental and so on, varies with its features. However, data entries and perception points provided from the common world will show similarities.

It is difficult to identify the areas of the concepts. They are the most restricted and specific dictionaries. Dictionaries are agreements on a minimum set of commons. The proofs of this can even be seen in a matter related to foreign language acquisition in our daily life. It is recommended that almost all language learners go to a country where the language they learn is native speakers. At the point where personal fields and experiences come into play, the subject has of course become attractive for psychology and psycholinguistics, and it is possible to say that a lot of work has been done. Conceptualization made by the human mind; the society in which the person lives, as well as his inner world, the way of perception, the system of values, etc. will also give tips on issues. Concept field studies will provide healthy maps that will both provide important data and analyze the world of the artist in the study of literary texts.

“Comprehension” as a process that takes place in the mind also includes a special issue in the determination of the concept area. This makes it difficult to define when considered at the word data level. While it is unnecessary and actually impossible to make abstract-concrete characterization for concepts, this distinction is made in dictionary-level structures. The reason for this is the dictionary level; in the most constrained set is that it consists of other words that cannot be put forward conceptually. Meeting the word “comprehension” with the words “understanding”, “conceiving”, “preception” is the best example of this. There are more meanings or concepts attached to “comprehension”. And proverbs are a great and rich example of this difference. A concept has a universal, specific as proverbial and as narrow as dictionarial area with words. After the identifications of those hidden areas, we tried to visualize those by a graph. The graph at the end is obtained in this study, which was accepted as the proverbial universe of Ömer Asım Aksoy's Atasözleri Sözlüğü.

Giriş

Türkçenin köken bilgisi sözlüklerinde anlamanın *an* (düşünce, idrak; anlayış) sözcüğünden “an+la-ma” yapısında türediği gösterilmektedir (Gülensoy, 2007, s. 71), an(+)-la-ma, *an* “anlayış” (Tietze, 2002, s. 128). Clauson da sözcüğün *an* kökünden türediğini; ancak erken dönemde *anlamak* eylemi için “uk-” fiilinin kullanıldığını ve “anla-” biçiminin oldukça nadir olduğunu belirtir (Clauson, 1972, s. 186). *Türkçe Sözlük*'te *anlama*, bir isim olarak “anlamak işi, anlamaklık, derk, fehim, intikal, tefehhüm, vukuf” (TS, 2011, s. 270), sözcükleriyle karşılanmış olup *anlamak* eylemi ise “1. Bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak. 2. Yeni bilgileri eskileriyle bir araya getirerek sonuç niteliğinde başka bir bilgi edinmek. 3. Sorup öğrenmek. 4. Doğru ve yerinde durmak. 5. Birinin duygularını, istek ve düşüncelerini sezebilmek. 6. Bir şey hakkında bilgisi bulunmak. 7. Yarar sağlamak.” (TS, 2011, s. 128) olarak tanımlanır. *Ötüken Türkçe Sözlük*'te *anlama*, “[an-la-ma / anla-mak > an-la-ma] 1. Anlamak işi. 2. Sezgi ve algılama yoluyla bir şey hakkında bilgi edinme süreci olarak tarif edilmiş, anlamak eylemi; “1 Akıl ve zekâ yardımı ile bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak; bilmek; algılamak; derk etmek. 2. Duygu ve düşünce yoluyla bir şeyin kapsamını ve değerini kavramak; fehmetmek. 3. Sezmek. 4. Birinin duygu ve düşüncelerine katılmak, onu kabullenmek. 5. Farkına varmak. 6. Hak vermek; anlayış göstermek. 7. Öyle değerlendirmek. 8. Sorup öğrenmek, araştırmak, incelemek. 9. O işin uzmanı olmak; çok iyi yapmak; iyi bilmek. 10. (olumsuz kullanışta) zevk almak; hoşlanmak; yararlanmak.” (Çağbayır, 2007, s. 257) olarak tanımlanmıştır.

Anlama sözcüğünün tanımlarda belirtilen “kavramak, sezmek, bilgi edinmek, fehmetmek, öğrenmek, vukuf, intikal” gibi kavramların dışında kalan kavramlarla da bağlantısı vardır. Bir sözcük, anlamını evrenin tüm unsurlarının insan zihninin kavramsal temsilinde yer alan bir veya birden fazla kavrama bağlanarak edinir (Murphy, 2002, s. 389). Bu kavramsal temsil, sözcükle dünya arasında yeni bir katman olarak insan zihninde oluşur (Saeed, 2016, s. 31). Anlamanın Türkçe atasözleri bağlamında ilişkili olduğu kavramlara göre sözlüklerdekinden farklı olarak yeniden kurgulanan kavram kümesi, örnekler üzerinden tespit edilebilir.

Bir Düşüncenin Yekûnu Olarak Atalar Sözü

İnsanların dünya üzerinde var olmalarının ardından, doğaya karşı yaşam mücadeleleri sırasında edindikleri bilgi birikimi dilin ortaya çıkmasıyla aktarılabilir hale gelmiştir. Dil ile hemen hemen aynı kronolojik süreçte ortaya çıktığı tahmin edilen atasözleri (Çobanoğlu, 2004, s. 2), *Türkçe Sözlük*'te, “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikteki; söz, deme, mesel, sav ve darb-ı mesel.” biçiminde tanımlanmıştır (“atasözü”, 2011, s. 180). Güngör atasözlerini geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri tecrübe ve bunlara dayanan düşüncelerden doğan ve benimsenen, kimin tarafından söylendikleri belli olmaksızın ağızdan ağıza dolaşan, yol gösterici nitelik kazanmış, az kelime ile çok mana ifade eden kültür unsurları olarak tanımlar (Ergan Güngör, 1999, s. 551). Bu tanımlamalardan atasözlerinin deneyime dayalı olmaları ve bu deneyimler neticesinde yön göstericilik özellikleri ile Türkçenin tarihindeki farklı adları üzerinde durulmaktadır. Benzer bir tanımlama ile Nurettin Albayrak, “Ataların yüzyıllar içindeki tecrübe ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ve uyarı şeklinde nakleden anonim, kısa ve özlü söz.” diyerek, atasözlerinin oluşumunu ve işlevlerini önceleyen bir tanımlama yapmıştır (Albayrak, 2010, s. 47).

Yapı olarak atasözleri genelde kısa ve özlü, bir veya iki cümleden oluşurlar. Daha uzunları da vardır, ancak sayıları son derece azdır. Anlam yönünden kesin ve açıklık bulunan atasözleri aynı zamanda anlam zenginliğine de sahip kesin yargı bildiren öğüt verici söz gruplarıdır (Hatipoğlu, 1965, s. 468).

Elçin, kitabında atasözlerini,

“İlk söyleyicilerini tespit edemediğimiz bu dil mahsulleri, hayat prensibi olacak fikir ve düşünceleri, din, ahlak, hukuk, iktisat, terbiye, gelenek-görenek ile tabiat hadiselerinden, teknikten vb. çıkacak kaideleri müşahhasan mücerrede giden bir yolla, bazen bir fıkra kılığında söz ve yazı ile nesillerden nesillere intikal ettiren hikmetli cümlelerdir.”

biçiminde, atasözlerini onların içeriklerine ve bu içeriği aktarım biçimlerine değinerek tanımlar (Elçin, 2001, s. 625).

Akün, atasözü bütün fikir ve sözleri birdenbire kısa bir cümleye irca ettiğini, mücerretin âniden müşahhasa döndüğünü belirtir. Ona göre atalar sözü bir düşüncenin yekûnudur (Akün, 1949, s. 13).

Birtakım olaylar ve durumları bir toplumun genel olarak algılayışı, bunlara bakış açısı ve verdiği tepkileri tarihsel bir birikim olarak ortaya koyan atasözleri, toplumun karakteristik özelliklerini gösteren önemli göstergelerdendir. “Atasözleri ve deyimlerde halkın psikolojisi, mantığı, pedagojisi, hayat tarzı, çalışma faaliyeti, davranış normları, kısaca dünya görüşü ve felsefesi yansıtılmaktadır.” (Çobanoğlu, 2004, s. 37).

Yukarıda oluşumları, nitelikleri ve işlevleri göz önünde bulunarak yapılan tanımlamaların dışında atasözleri edebî bir tür olarak da ele alınırlar. “Atasözleri bir toplumun genel kabullerini, doğru ve yanlış anlayışını ortaya koyan, gerekli olduğunda kullanılan, işlevsel halk edebiyatı ürünleridir. Atasözlerinden hareketle yapılacak değerlendirmeler insanın, toplumun ve milletin anlaşılmasını sağlayabileceği gibi, toplumda var olan mevcut problemlerin çözüme kavuşturulmasına da katkı sağlayabilir.” (Avcı, 2014, s. 62). Atasözlerinin diğer edebî türlerden temel ayrım noktalarını Boratav şöyle izah eder: “Atalar sözünün düz konuşmadaki bazı söz kalıplarından farkları, onun birtakım ayırıcı nitelikte biçim ve içerik özelliklerindedir: kısalık, kesinlik, anlatımdaki aydınlık ve kuruluk gibi... Atalarsözü halk edebiyatının öteki türlerinde (örneğin, şiir masal, tekerleme ve bilmede) rastladığımız renklilik, çok anlamlılık, kaypaklık, kelime cambazlıkları vb. anlatım ve üslup oyunlarından kaçınır.” (Boratav, 1969, s. 129).

Çalışmamızın veri kaynağını oluşturan *Atasözleri Sözlüğü*'nin girişinde Aksoy atasözlerinin birçok bilim dalını ilgilendiren, birçok açıdan inceleme konusu edilmeye değer ulusal varlıklar olduğunu belirtir ve bunların deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından önemli dil yapıları olduğundan bahseder (Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1984, s. 17). Aksoy, atasözlerinin özelliklerine değindikten sonra bu özellikleri kapsayacak biçimde atasözünü “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış şekilleri bulunan öz sözler” olarak tanımlar (Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1984, s. 36).

Araştırmacılar, toplumların tarih sürecindeki kültür birikimlerinin, deneyimlerinin ve dünyayı algılama biçimlerinin önemli taşıyıcılarından biri olan atasözleri hakkında, onların işlevlerini ve niteliklerini göz önünde bulundurarak pek çok tanımlamada bulunmuşlardır. Yapılan tanımlamalarda atasözlerinin nitelikleri “özlü ve kısa söz olmak, kesinlik içermek, nesilden nesle aktarılma, birikim ve deneyimin sonucu olmak, anonimlik, halk arasında yaygın olmak” vb. olarak gösterilmektedir. Atasözlerinin işlevleri için ise “öğüt vericilik, uyarıcılık, kural koyuculuk, kültür taşıyıcılığı” vb. yönler öne çıkmaktadır. Nitelik ve işlevlerine bakılarak atasözlerinin toplum ve birey için fayda sağlayıcı, eğitici ve öğretici, daha önce yaşanmış veya yaşanması olası tehlikelere karşı uyarıcı, iyi-kötü ve doğru-yanlış ayrımında yol gösteren, üretkenlik, çalışkanlık ve başarıya ulaşmayı gözetten pragmatik dil unsurları oldukları anlaşılmaktadır.

Kavram ve Kavram Alanı

Türkiye’deki kavram ve kavram alanı çalışmalarında bu terimin tanımı için faydalanılan kaynaklarda *kavram*, “Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhum, fehva, konsept, nosyon. Nesnelerin veya olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel tasarım. (TS, 2011, s. 1358)”, “Mefhum. Herhangi bir şey (nesne) ya da o şeyin nitelikleri hakkında sahip olunan genel düşünce (idea). Kâinattaki bütün varlıkların her birinin ayrı ayrı zihnimizdeki karşılığı, benimizdeki yansıma biçimleri.” (Karataş, 2001, s. 242), “Ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu, varlık ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü tasarım, düşünüyü, imge; bir nesne, varlık ya da oluşun anlaksal imgesi; gösterilen.” (Vardar, 2002, s. 132). Murphy ise kavramı şöyle tanımlamaktadır: “Kavram, dünyadaki bir varlık sınıfının dilsel olmayan psikolojik temsilidir. Bu, dünyada ne tür şeyler olduğunun ve bunların ne tür özellikler taşıdığına bilgisidir.” (Murphy, 2002, s. 385). Trier’e göre *kavram*; kelime alanını, kelime grubunu, kelime örtüsünü mozaik misali meydana getiren tek tek kelimeleri - sayıları ve işgal ettikleri yer manasında- kavram bloğunun hudutlarını teşkil eder ve onu bölümler (Trier, 1969, s. 1).

Kavramlar, sınıflandırma ve kavramsallaştırmanın temel bilgi birimleridir. Her kavram, bir kavramsal sistem içinde yer alır. İnsanlar doğumlarından itibaren bu kavramları algısal deneyimleri yoluyla yeniden tanımlar. Bu kavramlar, sözcükler (bir sözlük birimi) olarak istenilen dile özgü biçimde kodlanabilirler. Kavramlar nispeten kararlı bilişsel varlıklar olsalar dahi devam eden aralıklı ve tekrarlayan deneyimler ile değişirler (Evans, 2007, s. 31). Kavramlar böylece hem temel evrensel verileri saklarken hem de daha bebeklikten itibaren edinilen deneyimleri taşır. İnsan yaşadıkça ve deneyimledikçe de bu kavram alanları evrilebilir, değişebilir, dönüşebilir.

Kavramları, sözcüklerden ayıran nokta üzerinde durmak gerekir. Sözcükler, zihnin işleme, düşünme için gerekli değildir; fakat iletişim için mutlak faydalıdır. Kavramlar aracılığıyla basit iletişim mümkün değildir. Bu noktada kavramlar üzerinde en küçük ortak kümelerimizi oluşturan kodlamalara, sözcüklere ihtiyaç duyulur. Cruse’a göre varlıklar (onlara atadığımız sözcükler), dünya deneyimimizi ifade etme biçimimizi temsil ederler. Bu deneyimi, üyeleri benzer özelliklere sahip sınıflara bölerek yönetilebilir hale getirmemizi sağlarlar (Cruse, 2006, s. 29).. Diğer taraftan kavramlar ise kategoriler hakkındaki bilgileri depolayan “şey”leri uygun kategorilere atamamızı sağlayan zihinsel temsillerdir. Dünya deneyimimizi kategorilerle kodlama yeteneği, tek tek nesnelere, deneyimler vb. biçimde kodlamaya nazaran muazzam avantajları beraberinde getirmektedir:

- 1) Deneyim ile öğrenme: Bireysel deneyimler nadiren aynı biçimde tekrarlanırlar. Bu nedenle, bunların her biri hakkında ayrı bilgi depolamak kısıtlı fayda sağlayacaktır. Bununla birlikte benzer nesnelere, olayları vb. gruplandırırız, bu kategoriler tekrar eder ve yararlı bir bilgi birikimiyle ilişkilendirilebilir.
- 2) İletişim: Unsurları ortak kavramsal kategorilerle ilişkilendirmediğimiz, dil işlevini yerine getiremezdi.
- 3) Planlama: kavramlar ve bunlarla ilişkili olarak depolanmış bilgiler, dünyadaki şeyler üzerinde sanal bir değiştirme-yön verme olanağı tanır ve sonuçlarını öngörmemizi sağlar.
- 4) Ekonomi: Bir kategorinin bir üyesi hakkında öğrenilenler, anında diğer üyeler için genelleştirilebilir, tersine de bir şeyin belirli bir kategoriye ait olduğunu öğrenmek, onun hakkında daha fazla bilgiye anında erişim sağlar (Cruse, 2006, s. 29).

Kavramların doğası ve yapısıyla ilgili çeşitli teoriler vardır. Klasik Teori, kavramların “onları var edecek gerekli ve yeterli şartları ihtiva eden karmaşık zihinsel temsiller olduklarını” kabul eder (Eric ve Stephen, 1999, s. 191). Prototip Teori, en basit haliyle bir kategorinin bütün örnekleri içerisinde en ideal örneği merkeze alır (Lakoff, 1990, s. 153-154). Teori Teorisi’nde temel fikir; bir kavramın yalnızca görünüşleri hakkında değil, daha önemlisi nedensel ilişkiler, amaçlar ve içsel yapı gibi doğrudan gözlemlenemeyen özellikler ile temsil edilmesidir. Başka bir deyişle, bir kavram bir kategorinin üyeleri hakkında mini bir teori gibidir (Cruse, 2006, s. 181). Atomistik yaklaşımı güdüleyen, kavramlara ilişkin betimsel (descriptive) ve yapısal (structural) yaklaşımların pek çok kısıtlılığı da birlikte sunmasıdır. Buna göre kavramlar, ne tanımlardır (definitions), ne öntiplerdir, ne de kuramlardır. Öntipsel etkilerin olduğu; belki bazı “tanım”ların da olması gerektiği; ayrıca özel durumlar ve kültürel bilginin her türünün de kavramlara eklenildiği kabul edilebilir (Bozkurt, 2012, s. 51).

Kavramlaştırmanın gerçekleştiği yerde, zihinde, bu işlemin yapılması ile ilgili ilk kavramlar *anlama* ve *anlam* olacaktır. Bu kavramların oluşturduğu küme; dünya ve şeyler karşısında insanın fiziksel, zihinsel, eğitimsel, çevresel vb. özellikleriyle değişir. Ancak ortak dünyadan sağlanan veri girişleri ve algı noktaları benzerlikler gösterecektir. Bu çalışmada Ömer Asım Aksoy’un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nün birinci cildini oluşturan atasözlerinden yola çıkılarak “anlama” için bir küçük örnek küme oluşturulmuştur.

“Söz Dediğin Yaş Deridir, Nereye Çekersen Oraya Gider.”

Kavramların alanlarını tespit etmek işi güçtür. Bunu en kısıtlı ve belirli şekilde yapabilmek sözlüklerdir. Sözlükler, asgari müşterekler kümesi üzerinde sağlanmış anlaşılmalardır. Bunun ispatları aslında günlük hayatımızda yabancı dil edinimiyle ilgili bir hususta bile görülebilir. Dil öğrenen hemen herkese öğrendiği dilin anadil konuşurlarının olduğu bir ülkeye gitmesi önerilir. Edebiyat sahası özelinde ise klasik edebiyat öğrenimi görenlere Osmanlı Türkçesi ediniminde şiirin (o günlerin) atmosferini öğrenmeleri söylenir. Kavram alanları; evrensel değerler ve onun üzerine ya da ayrıca coğrafi, tarihi, ırksal, toplumsal, dinsel, çevresel, ekonomik, eğitimsel vb. birçok değişken değerler ile son olarak kişisel deneyimlerin birleşiminden oluşur. Böyle bir kümeye elbette sözlük yazmak imkânsızdır. Ancak bu durum çok daha özel ve kapsamlı kavram sözlükleri yazmaya da olanak tanır: bir şairin ya da bir akımın, devrin kavram sözlükleri gibi.

Kişisel alanların ve deneyimlerin devreye girdiği noktada konu, elbette psikoloji ve psikolinguistik alanları için de cazip hale gelmiştir ve çokça çalışma yapıldığını söylemek mümkündür. İnsan zihninin yaptığı kavramsallaştırma, kişinin iç dünyası ile ilgili olduğu gibi yaşadığı toplum, algılayış biçimi, değerler sistemi gibi konularda da ipuçları verecektir. Kavram alanı araştırmaları, edebi metinlerin incelenmesinde hem önemli veriler sağlayacak hem de sanatçının dünyasına adım atmayı sağlayacak sağlıklı haritalar sunacaktır.

Sözlüklerin, “sözcük” olarak ele aldıkları birimleri açıklamakta kullandıkları “kavramlar”, alan belirleme çalışmalarının küçük örneklerini oluşturabilirler. “Anlamak” kavramı üzerine böyle bir örnekçeyi Ömer Asım Aksoy’un *Atasözleri Sözlüğü* üzerinden çıkarımladık.

Sözlükte yer alan “Söz dediğin yaş deridir, nereye çekersen oraya gider.” atasözü bu çalışmaya da delil olacak bir yapıya sahiptir. Aksoy, atasözünü şöyle açıklar: “Birçok sözler, çeşitli anlamlara gelebilir. Kimi zaman dinleyenler, bir sözü, söyleyenin aklından geçmemiş olan bir anlama çekerler.”. “sözün anlama gelmesi” ve “sözü bir anlama çekmek” yapıları öncelikle sözcüğü anlama doğru hareket ettiren bir sistemin varlığını bildirir. Hareket eden sözcüklerdir, zihinlerdeki alanlar değildir. Kavramların yarattığı alanlar kişiden kişiye değişken, daralıp genişleyebilen ancak hareketsiz yapılardır. Hiçbir kavram havada asılı, tek başına durmaz. Diğer kavramlardan oluşturduğu bir alanda yaşar. Kavramların çağrışım

yaptığı, bağdaştırmada bulunduğu kelimeler olduğu ya da kavram alanlarının kelimelerden oluştuğu yanılığısı, kelimelerin yalnızca bir gösteren olduğunun üzerinden atlanmasıyla meydana gelir. Sözcükler iletişim kurmak içindir ve görevleri zihinlerdeki alanları göstermek, işaret etmektir. Kısaca örneklemek gerekirse *Türkçe Sözlük*'te, "aşk" maddesinde şu açıklamaya yer verir: "Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi, sevda, amor (II): 'Gönlüm düştü bu sevdaya / Gel gör beni aşk neyledi' - Yunus Emre" (erişim: <https://sozluk.gov.tr/11.04.2020>). Sözlük maddeleri bizi burada olduğu gibi başka kavramlara yönlendirir. Eğer sözlüğe bakan ve Türkçe öğrenen birini varsayarsak bu noktada sevgi dışında; aşırı, bağlılık, duygu, sevda gibi maddelere de gitmek durumunda kalacaktır. Sözlük bize en küçük ortak kavramlar dairesini çizmiştir. Ancak bir kavramdan bahsettiğimizde ilk sorun; aşırılık kavramı herkeste aynı raddede durabilir mi, herkes aynı sadakate sahip midir, sevda ile aşk aynı kavram alanına mı sahiptir sorularına cevap vermek olacaktır. İkinci sorun ise bu 'sözcüğü' örneklemek için bir şiir kullanılmasıdır. Bir kavram olarak alıntılanan dizedeki 'aşk'; ne akıllı ne deli olmak, şeyh anmak, gurbet, dost eli vb. birçok alan belirleyicisinden koparılarak kullanılmış olur. Çünkü Yunus Emre'nin bu şiirinde yaptığı şey zaten bir kavramın (aşk) alanını kendi görüşüne göre ortaya koymaktır. Şiirin doğası gereği şairler elinde çok farklı yapılara kavuşan anlam daireleri yukarıda da söylediğimiz gibi başlı başına birer inceleme konusudur. Sözlükler için uygun değildirlir.

Atasözlerindeki "anlamak" kavramının alanına ait örneklere geçmeden önce ortaya çıkan sonuçtan bahsetmek gerekecektir. Doğal olarak kavramak işinin yapıldığı yere, merkeze yani zihne sağlanan veri giriş noktaları ön plana çıkmıştır. Verilerin de en genel olarak duygular, tecrübeler, davranışlar ekseninden sağlandığı söylenebilir. Öğrenmek ve bilgi kavramları da bu dairenin önemli unsurlarıdır.

Anlamak için görsel veri gerekliliği en keskin haliyle yansımıştır atasözlerine. Göremeyen için hiçbir şeyin anlam taşımadığı varsayımı, anlamak ve görmek arasındaki bağın ne denli kuvvetli olduğunu ortaya koyar. Görerek edinilen veri akışının zenginliğini, görmek ve anlamak kavramları arasında insanların haritalar yaratıp (metafor) söylemlerine yansıtılmalarında "görürüz(!)".

"Görenedir görene, köre nedir köre ne?"

Her şey görebilen kimse için anlamlıdır. Göremeyen için hiçbir şey anlam taşımaz."

İnsan ancak gördüğü şeyi anlayabilir varsayımı, göremediği için anlayamayacak ve anlamadığı için yanlış yapacak kurgusunu doğurur.

"Bitli (kurtlu, çürük) baklanın kör alıcısı olur."

Kötü, işe yaramaz nesnelere, bunlardan anlamayan isteklileri olur."

"Göz var, izan var."

Bir şeyin iyi ya da kötü olduğu dikkat edilerek, güzelce yoklanarak anlaşılır. Bunlar yapılmadan alınan nesne kötü ise bu, incelenmeden alan kişinin başına kakılır."

Görmenin anlama ile ilişkisi, görülenin özelliklerinin de dış görünüşe isnat edilmesini sağlar.

"Yüzü güzel olanın huyu (da) güzel olur."

İnsanın yüzü, içinin aynasıdır. Güleriyüz her zaman güzeldir: Hoşgörülü, iyi niyetli, uyuşma eğilimli, temiz yürekli kişilerde bulunur. İçinde kötülük yatan kişinin duyguları da yüzüne vurur, kendisini çirkinleştirir. Bundan dolayı yüzünü güzel bulduğumuz kimsenin, anlarız ki huyu da güzeldir."

Anlamanın hatta halden anlamanın doğrudan görmek ile ilişkilendiği başka bir yapı ise zengin ya da yüksek mertebedekilerin fakirin hayatını anlamaması ile ortaya çıkar.

“Devletli gözü perdeli olur.

Devlet adamı, ülkenin birçok eksiklerini, yöneticilerin birçok yolsuzluklarını görmez. Zengin, işi yolunda kimse de yoksulların halinden anlamaz.”

Anlama işini sağlayan görmek eylemi ilginç bir yönüyle de atasözlerine geçmiştir. Görmek için sahip olunması gereken gözler var ise ama buna rağmen görmüyorsanız yaptığınız eylem yalnızca bakmaktır. Bugünden geleceği göremeyenler, planlayamayanlar elbette o günler geldiğinde yalnızca bakacaktır.

“Bol bol yiyen bel bel bakar.

Kazandığım bol bol yiyip ilerisi için bir şey artırmayan kişi, kazançsız kaldığı zaman acıklı duruma düşer. bel bel: Anlamaz anlamaz, aptal aptal, bön bön.”

İnsanlar için konuşulduğunda çoğunlukla davranışlardan yola çıkarak tanıma işlemi gerçekleştirdiğini düşünen Türk toplumunun ortak hafızası, bu davranışların ‘emarelerini görmek’ vasıtasıyla anladığını da atasözlerine işlemiştir.

“Adam olacak çocuk bokundan belli olur.

Bir kişinin yeni başladığı işte ilerleyebilip, ilerleyemeyeceği daha ilk davranışlarından anlaşılır.”

Bu tür atasözleri, davranışın ilk emarelerini, davranışın olması gereken zamandan önce olmasını, görsel emarelerini kullanarak bunlar görüldüğünde anlama işinin gerçekleştiğini belirtir niteliktedir. Bu tür çoğu atasözünde görülen “belli olur” yapısı da bu duruma işaret eder.

“Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

Bir olayın gerçekten meydana gelmiş olup olmadığını anlamak için, gizli kalamayan belirtisine bakmak gerekir. Bu belirti varsa olay da var demektir.”

“Arslan yatağından (yattığı yerden) bellidir (belli olur).

Bir kimsenin kişiliği, oturup yattığı yerin niteliğinden, temizliğinden, düzeninden anlaşılır.”

“Cins horoz yumurtada öter.

Çocuğun soyluluğu ve değeri daha bebekken her halinden anlaşılır.”

“Kefen alacak adam gözünün yaşından belli olur.

Bir kimsenin herhangi bir eyleme girişeceği, o eyleme girişmesini zorunlu kılan durumundan anlaşılır.

“Olgaç oğlak bokundan belli olur.

Çocuğun gelişmişliği genel tutumundan, işin gelişmişliği vermekte olduğu üründen anlaşılır.”

“Öküz öküzün boynuzunda çamur görmezse korkmaz.

Birisiyle kavgaya girişmesi olasılığı bulunan kişi, karşısındakinin yenilmezliğini anlatan bir belirti görmezse ondan korkmaz.”

Anlama süreci bazı atasözlerinde ‘durum içinde alınan konuma’ göre şekillenir. Durum içinde gösterilen davranış tipi insan doğası ya da insani deneyimler vasıtasıyla görülür.

“Altın ateşte, insan mihnette belli olur.

Altına benzeyen maddenin altın olup olmadığı, nasıl ateşe dayanıklılık derecesi ile anlaşılırsa bir kişinin değeri de sıkıntılara katlanma, zorlukları yenme ve benliğini koruma gücü ile ölçülür.”

“Ölümü gören hastalığa razı olur.

Küçük bir zarara uğramayı kabul etmezse çok büyük bir zarara uğrayacağını anlayan kimse, bu küçük zararı kabul eder.”

“El yumruğu yemeyen kendi yumruğunu değirmen taşı (bozdoğan, kantar) sanır. (El yumruğu yemeyen kendini kahraman sanır).

Başkasının gücü karşısında boyun eğmek zorunda kalacağını anlayamamış olan kimse, kendi gücünün herkese boyun eğdireceğini sanır.”

Anlamanın bir başka önemli veri sağlayıcısı sestir. Anlama işlemi dinleyerek gerçekleşir. Birbirlerini dinledikçe insanların anlaşma düzeylerinin arttığı düşüncesi atasözlerine yansımıştır.

“İnsan söyleşe söyleşe (konuşa konuşa) hayvan koklaşa koklaşa.

Hayvanlar koklaşarak tanıştıkları gibi insanlar da konuşarak tanışırlar ve konuştuğunda birbirlerini daha iyi anlarlar.”

Bazı atasözlerinde dinlemek meselesi neredeyse karşıdaki konuşucudan bile bağımsız hale getirilir. Karşıdakinin ne konuştuğunun bir önemi yoktur. Dinleyen anlamlandırır. Az, çok, eksik, tam, açık, kapalı söylenen ne varsa dinleyici bunları anlamlandırma düzeyine göre ayırır. Aksoy’un “Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az” atasözünü “Görenedir görene, köre nedir köre ne?” ile karşılaştırmamızı istemesi de anlamanın görerek ve dinleyerek gerçekleşmesi üzerinedir.

“Söyleyenden dinleyen arif gerek.

Öyle konular olur ki anlatan biraz kapalı konuşur. O zaman dinleyen, söyleyenin ne demek istediğini anlamalıdır.”

“Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.

Kimi zaman sözü biraz kapalı söylemek yeğlenir. Anlayışlı kimseler, ne denilmek istendiğini zaten anlarlar. Anlayışı kıt kimseler ise ne kadar açık söylene ne kadar tekrarlanırsa yine anlamazlar. Krş. Görenedir...”

“Arife tarif gerekmez (ne hacet).

Anlayışlı kişiye uzun uzadıya açıklama yapmaya gerek yok. O leb demeden leblebiyi anlar.”

Yine ancak dinleyen anlayacağı üzerine kurulan atasözünde anlayacak kimsenin becerisi ön plana çıkar. Eğer dinlerse anlar, anlarsa işi yapabilir.

“Adam olana bir söz yeter.

Kendisine bir şey yaptırmak istediğimiz, ya da bir öğüt verdiğimiz kimse anlayışlı bir kişi ise bir kez söylemekle o işi yapar, öğüdünü dinler. İstedikimizi yapmayı bizi döne döne söylemek zorunda bırakan kimsenin insanlık niteliği eksiktir.”

Atasözlerine yansıyan, anlama işini gerçekleştiren unsurlardan biri de tecrübedir. İnsan ya geçen zamanla deneyimler, öğrenir ve anlar ya da bildiği bir durum, olay ile kıyaslayarak anlar.

“Gençliğin kıymeti ihtiyarlukta bilinir.

İnsan gençliğinde zamanını gereği gibi değerlendirmez. İhtiyarlayınca, yapılacak birçok şeyleri vaktiyle yapmamış olduğunu görür. Ama artık bunları yapacak gücü ve zamanı kalmamıştır. O vakit, gençliğin ne kadar değerli olduğunu anlar. Ne çare ki iş işten geçmiş bulunur. Sağlık konusunda da durum böyledir.”

“Damdan düşen, damdan düşenin halini bilir.

İyi bir durumda iken kötü bir duruma düşen kimse, başına aynı hal gelen kimsenin derdini iyi anlar.”

“Hasta olmayan, sağlığın kadrini bilmez.

İnsan hasta olup ağrılar, sızılar içinde kıvrandıktan sonra hasta olmadığı zamanki durumunun değerini gereği gibi anlar.”

Hatta bir atasözünde kişisel tecrübe öyle bir noktaya konur ki görmek, dinlemek gibi unsurlar bir kenara itilir. İnsan ancak kendi başına gelip kendisi tecrübe edince anlayabilir varsayımı ortaya çıkar.

“Başa gelmeyince bilinmez.

Başkasının uğradığı bir yıkımın ne kadar acı olduğunu, başımıza böyle bir felâket gelmeyince, gereği gibi anlayamayız.”

Şartlar ve ihtiyaçlar da insanın anlama işlemini hızlandıran, kolaylaştıran tecrübeler olarak gözükmektedir. Gereksinimler ve alışkanlıklar bu tecrübeleri kazandıran unsurlardır.

“Abanın kadri yağmurda bilinir.

Bir şeyin gerçek değeri, ancak ona çok gerekseme duyulduğu zaman iyi anlaşılır.”

“Göçtük yurdun kadri konduk yurttan bilinir.

Beğenilmeyip bırakılan yerin ne denli değerli olduğu, yeni yerleşilen yerin kötülüğü görüldükten sonra anlaşılır.”

Anlama konusunda görmek ve dinlemek kadar olmasa da tat alma ve koku almanın da hem veri girişi sağladığı hem de anlamlandırma unsuru olarak çalıştığı görülür.

“Eşek hoşaftan ne anlar?

Bilgisiz, görgüsüz kimse, ince, güzel şeylerin zevkine varamaz; değerini ölçemez.”

“Osuranın burnuna sıçmalı ki koku ala.

Eylemleriyle çevresini rahatsız etmekte olan kişiyi daha ağır eylemlerle rahatsız etmeli ki davranışının ne denli kötü olduğunu anlasın.”

Öğrenmek ve alışmak, anlamamanın gerçekleşmesi için birer süreçtirler. Bu sürecin tamamlanması için kimi zaman delillerin veri olarak sağlanması kimi zaman yine bir olay, durum karşısında deneyim kazanılması gerekir. Bir koşul gerçekleştiğinde anlamlandırma ya da bir veri elde edildiğinde gerçeği anlama şekilleri ortaya çıkar.

“Köpek suya düşmeyince yüzmeyi öğrenmez.

Kişi, bir tehlike karşısında her yerden umudu kesilip kendine güvenmekten başka çare kalmadığını anlamadıkça kurtuluş yolunu bulamaz.”

“Arife günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara çıkar (olur).

Bir sözün yalan olduğu çabuk anlaşılır ve söyleyen, topluluk içinde utanılacak bir duruma düşer.”

“Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.

Bir kimsenin söylediği söz yalan ise durum çok geçmeden anlaşılır ve söyleyenin yalancı olduğu ortaya çıkar. (Sanki onun mumu bile yalancıdır ve hava kararmaya başladıktan az sonra tükenip söner.)”

“Amcam (emmim) dayım herkesten (hepsinden) aldım payım.

Kimseden yardım beklememeli. Kişiye en yakın akrabalarının bile yardım etmediği denemelerle anlaşılmıştır.”

Ederi belirleme, kıymetleme işlerinde de anlamlandırmaya ihtiyaç vardır. Bu süreçte insana yardımcı olacak şey ise aldığı eğitim olmalıdır. Uzman olmayan kişiden bir değerlendirme yapması beklenmemeli.

“Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu. (Lafın azı, uzu çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu).

Önemli bir işi, inceliğini anlamayan bir kimseye yaptırma. Çünkü bu inceliğe yakışmayacak bir tutumla yapmaya kalkar.”

Eğitim dışında anlamlandırmada gerekli bir unsur daha devreye girer: akıl. Akıllı olan insan anlamlandırma sürecini daha sağlıklı ve hızlı yürüteceğinden akılsızlar için bir uzlaşma noktası bile olabilir. Hatta akıl yoksa tecrübe bile anlamamıza yardımcı olamayabilir.

“İki deliye bir uslu koymuşlar.

Birbirleriyle anlaşamayan, kavga eden iki kişinin arasını bulacak bir akıllı çıkar. Böyle biri çıkmazsa aynı işi mahkemeler görür.”

“Eşek kocamakla (büyümeyle) tavlabaşı olmaz.

Anlayışsız kişi, ne denli yaşlanırsa yaşlansın baş olacak bir olgunluğa ulaşamaz.”

Özellikle duyguları anlayabilmek için yararlanılan kaynak, başka duyguların yaşanması olarak düşünülebilir. Bu insana kıyaslama, tecrübesini kullanma şansını tanır. Bu durum şunu da akla getirir: dilde; hislerin anlaşılmasında duyuların kullanılması (mutluluk duymak, acıyı tatmak vb.) yöntemi de aslında kavrama süreci için zihne veri girişinin sağlanması fikri üzerinden kurgulanmış olmalıdır.

“Allah fukarayı sevindirmek isterse önce eşeğini yitirtir, sonra buldurur.

Dar bir geçim içinde olan kişi, sevincin ne olduğunu bilmez. Ama bir süre bu dar geçimden de yoksun kalıp sonra yeniden eski geçime kavuşsa o zaman sevincin nasıl şey olduğunu anlar.”

“Damdan düşen, damdan düşenin halini bilir.

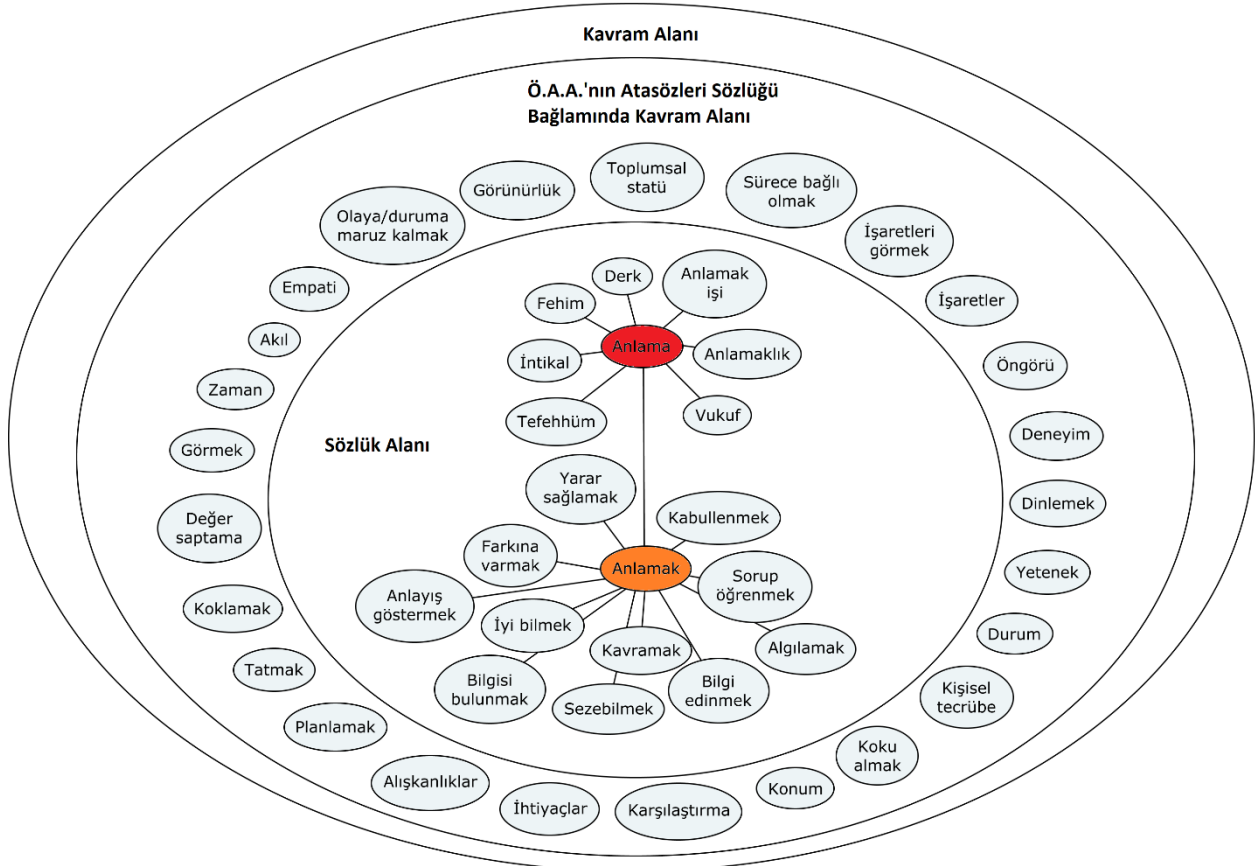
İyi bir durumda iken kötü bir duruma düşen kimse, başına aynı hal gelen kimsenin derdini iyi anlar.”

Sonuç

Zihinde gerçekleşen bir işlem olarak “anlama”, kavram alanının tespiti konusunda özel bir husus da içerir. Bu husus onu sözcük verisi düzeyinde düşünüldüğünde tanımlanması güç bir hale getirir. Kavramlar için soyut-somut nitelmesi yapmak gereksiz ve aslında imkânsızken sözlük düzeyindeki yapılarda bu ayırım yapılmaktadır. Bunun sebebi de sözlük düzeyinin en kısıtlı kümede, kavramsal olarak ortaya konamayan başka sözcüklerden oluşmasıdır. “anlama”

sözcüğünün “anlayış”, “anlamaklık”, “fehim” sözcükleri ile karşılanması bunun en güzel örneğidir. Ömer Asım Aksoy’un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*’nün birinci cildi olan *Atasözleri* eseri bir kısıtlama evreni olarak kabul edilip yapılan bu çalışmada, aşağıda yer alan grafik elde edilmiştir.

En içteki, en küçük küme anlama kavramının sözlük alanını gösterir. Bahsi geçen kısıtlı kavram alanı yani bu çalışmanın konusu olan içerik ise bir üst küme ile belirlenmiştir. En dış küme ise evrensel, toplumsal, kişisel tüm deneyimlerin sonucu ortaya çıkacak olan sınırsız sayıda verinin kümesini oluşturur. Belli bir kısıtlama ile oluşturulan bu kavramsal kümenin tespiti çalışmalarının Türk kültürü araştırmalarına; coğrafi, tarihi, toplumsal farklılıkların görülür hale gelmesi noktasında katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.



Şekil 1: “Anlama” kavramının sözlük alanını, Ömer Asım Aksoy’un *Atasözleri Sözlüğü* bağlamında genişleyen kavram alanını ve sayılamaz olduğu düşünülen sınırsız insan tecrübesine dayalı kavram alanını gösterir.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü* (Cilt I). İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- Akün, Ö. F. (1949, Ekim). Atalar sözüne dair. *Şadırvan*, II(28), 12-13.
- Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik halk edebiyatı sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Avcı, C. (2014). Türk atasözlerinde borç ve borçluluk. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 61-68.
- Boratav, P. N. (1969). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bozkurt, B. Ü. (2012). *İlköğretim 4. ve 7. sınıf öğrencilerinin kavramlaştırma özellikleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Cruse, A. (2006). *A glossary of semantics and pragmatics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk Dünyası ortak atasözleri sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Durmuş, O. (2018). Türkçede aykırı atasözleri. *Türkbilig*(36), 29-40.
- Duymaz, R. (2007). *Atalar sözü*. İstanbul: Gökkuşbu Yayinevi.
- Elçin, Ş. (1981). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elçin, Ş. (2001). *Halk edebiyatına giriş* (7. b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergan Güngör, N. (1999). Türk atasözleri ve deyimlerinde aile ve akrabalık anlayışı. *Uluslararası Üçüncü Türk Kongresi Bildirileri 25-29 Eylül 1999*. İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Eric, M., Stephen, L. (1999). *Concepts: core readings*. MIT Press Publishing.
- Evans, V. (2007). *A glossary of cognitive linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Hatipoğlu, V. (1965, Mayıs). Atasözleri ve deyimler. *Türk Dili, XIII*, 468-471.
- Karataş, T. (2001). *Andiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü*. İstanbul: Yedi Gece Kitapları Yay.
- Lakoff, G. (1990). *Women, fire, and dangerous things*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Murphy, G. L. (2002). *The big book of concepts*. Londra: The MIT Press.
- Saban, A. (2014). Türk atasözlerinin bakış açısıyla eğitim. *Millî Eğitim*(203), 37-54.
- Saeed, J. I. (2016). *Semantics*. Sussex: Blackwell Publishers.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugatı*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Trier, J. (1969). *Kelime alanları ve kavram alanları üzerine*. (H. Sesli, Çev.) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, (t.y.). Erişim Tarihi: 11.04.2020, <https://sozluk.gov.tr/>
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Zamenhof, L. L. (2001). *Esperanta proverbaro*. Polonya: INKO Publishing.